

گونه‌شناسی مساجد قاجاری تبریز

میثم صادق پورا، بهروز توکلی¹*

1- مربی گروه هنر و معماری دانشگاه پیام نور، تبریز خیابان مشروطه، دانشگاه پیام نور، گروه هنر و معماری،

meysam.sadeghpour@gmail.com

2- *مربی گروه هنر و معماری دانشگاه پیام نور، کارشناس ارشد مرمت بناها و بافتهای تاریخی،

تبریز - خیابان مشروطه، دانشگاه پیام نور، گروه هنر و معماری،
arch.tavakkoli@gmail.com

چکیده

شهر تبریز با دارا بودن آثار فراوان و متنوع معماری به‌جای مانده از دوره قاجار، اهمیت ویژه‌ای در مطالعات معماری ایرانی دارد. در این میان، مساجد قاجاری تبریز به جهت دارا بودن مولفه‌های معماری منحصر به فرد و تنوع الگوهای فضایی آن‌ها از یکسو و غنای تزیینات وابسته بدان از سوی دیگر، اهمیتی افزون‌تر را دارا می‌باشند. در پژوهش حاضر سعی بر آن بوده است تا در کنار طبقه‌بندی الگوهای مختلف مساجد این دوره (شبستانی، گنبدخانه‌ای و ...)، سلسله مراتب فضایی و عناصر معماری به‌کاررفته در ساختمان آن‌ها نیز مورد بررسی و مطالعه قرار گیرد. تجزیه و تحلیل یافته‌ها به شیوه‌ی توصیفی-تحلیلی انجام گرفته و نتیجه‌ی حاصل از آن نشان می‌دهد که ارزش‌های فضایی مساجد عهد قاجار (همچون دیگر بناهای هم‌عصرشان)، فارغ از تزیین و عناصر شکل‌دهنده‌ی آن، نسبت به دوره‌های قبل‌تر دستخوش تغییرات چشمگیری شده است.

واژگان کلیدی: معماری اسلامی، مسجد، تبریز، قاجار، گونه‌شناسی، شبستانی

1- مقدمه

ظهور اسلام در اوایل قرن هفتم میلادی، در سرنوشت فرهنگی و هنری بسیاری از کشورهای کهن و متمدن آن‌زمان تأثیر فراوانی برجای گذاشت. سرزمین ایران نیز از این قاعده مستثنی نبود و باعث شد تا ایرانیان دست به خلق آثاری بزنند که تا آن زمان سابقه نداشت. ازجمله آثار معماری که با نام مسجد شناخته شدند. هنر اسلامی از طریق مساجد همواره در معرض دید بوده و مساجد امکان بهره‌گیری معنوی و لذت بصری را فراهم می‌آورند. [1] درواقع مسلمانان با ابداع سازه‌ای بسیار ساده توانستند نیازهای مذهبی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و فرهنگی خود را پاسخ دهند که تا آن زمان (ظهور اسلام) محملی برای بروز نیافتاده بود. این هنر در ادامه بسیار دامن‌دارتر شد و توانست به بهترین وجهی مبانی نظری هنر اسلامی و معانی عمیق نهفته در ذات آن را پوشش دهد. با این همه، هنوز زوایای بسیاری دارد که به درستی مورد پژوهش و مطالعه قرار نگرفته‌اند. از جمله می‌توان به معماری دوره قاجار اشاره کرد که به‌خصوص در مورد مساجد